

СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО В АМЕРИКАНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Стаття присвячена проблемі розвитку партнерських відносин між США та Туреччиною. Аналізуються перспективні напрямки співробітництва та вірогідні проблеми, що можуть виникнути в процесі двостороннього співробітництва.

Ключові слова: Сполучені Штати Америки, Турецька Республіка, Близький Схід, зовнішня політика, стратегічне партнерство, політика «запушення».

Статья посвящена проблеме развития партнерских отношений между США и Турцией. Анализируются перспективные направления сотрудничества и вероятные проблемы, которые могут возникнуть в процессе двустороннего сотрудничества.

Ключевые слова: Соединенные Штаты Америки, Турецкая Республика, Ближний Восток, внешняя политика, стратегическое партнерство, политика «привлечения».

The article is devoted to the problem of the partnerships development between USA and Turkey. Promising cooperation courses and feasible problems, which can appear in the process of bilateral cooperation, are analyzed.

Key words: the United States of America, Turkish Republic, Near East, foreign affairs, strategic partnership, the policy of attracting.

Сполучені Штати Америки в сучасному світі є єдиною наддержавою, яка володіє основними компонентами, складовими поняття сили держави, а саме лідерством у галузі озброєнь, економічних показниках, розвитку новітніх технологій та масової культури. Основні етапи подібного статусу розвивалися впродовж декількох останніх десятиліть. Масштаби і вплив США як світової держави сьогодні унікальні. Це дозволяє говорити про реалізацію державою зовнішньополітичної стратегії в планетарному масштабі.

Одним з елементів американського механізму глобального впливу є система побудови союзницьких відносин із державами в різних регіонах світу. У сучасному світі Близький та Середній Схід має стратегічне значення для найбільш розвинених економік світу. Незважаючи на те, що в даному регіоні відсутня стабільність, останнім і вирішальним арбітром у них є американська потужність [1].

Турецька Республіка є претендентом на роль регіонального лідера в регіоні Близького та Середнього Сходу, а також слугує так званим опорним пунктом для американської зовнішньої політики. Сучасний статус Туреччини дозволяє стабілізувати чорноморський регіон, контролювати доступ до Середземномор'я та стримувати розвиток мусульманського фундаменталізму [2].

Для успішної взаємодії з Турецькою Республікою та забезпечення необхідної стабільноти у співпраці, Америці необхідно було виробити механізм впливу на державу, що має стратегічне географічне положення,

контроль над яким дозволить надавати ключовий вплив на Близький та Середній Схід. Крім того, необхідно враховувати комплекс обставин, який якісно виділяє Турецьку Республіку: держава належить до іншої цивілізації і має свої інтереси й амбіції в регіоні [3].

Автор погоджується з висловом дослідника з даної проблеми О. Ірхіна, який наголошує, що зовнішньополітична стратегія США щодо Туреччини включила комбінацію військових і невійськових чинників. Військовим аспектом стала тісна співпраця у військово-технічній галузі, що було гармонійно доповнене входженням держави до Північноатлантичного альянсу, розміщенням ряду військових баз. Разом із тим, що армія є ключовим елементом турецького традиційного суспільства вона, одночасно, є найбільш вестернізованою його частиною.

Другим ключовим невійськовим чинником є економічна модель держави. Економіка Туреччини, побудована на західних позиціях, розвивається за рекомендаціями МВФ і потребує постійних зовнішніх запозичень через високі військові витрати, а також технологічну відсталість держави.

Третім ключовим елементом американської зовнішньополітичної стратегії щодо Туреччини є вплив на формування культурної сфери через систему вищої освіти. Цей вплив дозволяє формувати невелику, але впливову частину турецького соціуму, яка підтримує сучасний зовнішньополітичний курс держави, направлений на тісний союз із західними державами.

Четвертим елементом для досягнення американських геостратегічних цілей щодо Туреччини є моделювання зовнішньополітичного курсу через формування за участю держави військово-політичних блоків. На даний час на території Близького і Середнього Сходу найбільш вдалим із погляду американської зовнішньополітичної стратегії є військово-політичний альянс Ізраїлю і Туреччини, який почав формуватися в 90-х роках ХХ століття. Такий союз багато в чому відповідає інтересам його регіональних суб'єктів: вороже, переважно арабське оточення, боротьба за ресурси із сусідами, прозахідна орієнтація двох держав, військово-технічна залежність від США. У той же час, для Туреччини тісні контакти з ізраїльтянами формують умови, направлені проти ісламізації її зовнішньої політики [4].

Автор не може не погодитися з думкою російського дослідника з даної тематики М. П. Гучаніна, що американська фінансово-економічна допомога вже багато років відіграє значну роль в розвитку турецької економіки. Існують труднощі при визначенні розмірів та виділенні із загального обсягу зовнішніх ресурсів американських інвестицій, що надходять до турецької економіки, оскільки фінансово-економічна допомога США прямує кількома каналами: на дво- й багатобічній основах, у рамках військово-економічної співпраці, а також у вигляді приватних капіталовкладень та позик комерційних банків. Особливо важко виділити кошти американського походження з кредитів, які надаються в рамках міжнародних фінансових інститутів (перш за все МБРР, МВФ), де наявність американського капіталу і вплив його контролю дуже великий [5].

Автор вважає за доцільне приділити значну увагу перспективам економічної співпраці та наголосити, що обидві сторони мають на меті посилювати в широких масштабах цю співпрацю, тісно пов'язуючи її зі стратегічними інтересами США в регіоні, регіональними претензіями Туреччини. Судячи з усього, при реалізації значних проектів мова йдеть про їх військово-економічну значущість, здатність підсилити регіональні амбіції Туреччини, забезпечити її роль головного в регіоні транзитного, енергетичного, транспортного й телекомунікаційного мосту.

У першу чергу, планами США є розширення військово-економічної співпраці з Туреччиною, досягнення щорічного збільшення постачань американської військової техніки на 50-100 млн дол.

Інша сфера великомасштабної співпраці – енергетика. На найближчі роки Туреччина планує нарощувати енергопотужність країни, у зв'язку з чим необхідно різко збільшити будівництво електростанцій. Очікується, що їх будівництвом також будуть займатися компанії США. Однією з найбільших сфер капіталовкладень для американського бізнесу може слугувати проект освоєння південно-східної території Туреччини. Проект передбачає будівництво 19 гідроелектростанцій, 22 дамб і тунелів [6].

Отже, виходячи з вищезазначеного, автор може зробити висновок, що США, починаючи з 1948 року, створили певний механізм економічної залежності

туреччини. Для Турецької Республіки, яка прагне до вестернізації та активної участі в політичному житті Заходу, дана залежність є вигідною, адже без західних та американських позик Туреччина не в змозі утримувати найбільшу після США армію та розвивати свою економіку за західними принципами. Таким чином, активна американсько-турецька співпраця є одним із головних пріоритетів зовнішньої політики обох країн, відповідає інтересам національних економік та формує певний механізм залежності країн одна від одної. Турецька Республіка та США в перспективі мають плани розвивати економічні відносини в більш широких масштабах.

Сьогодні, як і раніше, зміст і спрямованість зовнішньополітичного курсу Туреччини визначаються членством країни в НАТО, розвитком її багатосторонніх зв'язків зі США, прагненням турецького військово-політичного керівництва забезпечити посилення ролі та впливу країни на південному фланзі Північноатлантичного союзу, у регіонах Близького і Середнього Сходу, на Балканах, а також у тюркомовних державах Закавказзя і Центральної Азії.

Активна участь Туреччини в діяльності НАТО розглядається військово-політичним керівництвом країни як основа забезпечення безпеки і можливості реалізації, за підтримки союзників, цілей своєї зовнішньої та військової політики [7].

Розвиток багатосторонньої співпраці зі Сполученими Штатами розглядається турецьким керівництвом як гарантія забезпечення зовнішньої і внутрішньої безпеки країни. У свою чергу, США, враховуючи велике стратегічне значення Туреччини завдяки її близькості до меж СНД і країн Близького Сходу, розраховують на подальший розвиток військової співпраці з Анкарою [8].

Відповідно до угод у військовій галузі, що діють, підписаних на двосторонній основі ще за часів біополярного світу, Сполучені Штати володіють юридичними правами на використання понад 30 військових баз і об'єктів на турецькій території, їх розширення та модернізацію, а також перекидання до Туреччини в загрозливий період й у військовий час додаткових контингентів сухопутних військ, морської піхоти і значної кількості бойових літаків тактичної та стратегічної авіації. Розроблені на основі угод «сумісні плани тилового забезпечення» визначають порядок прийому американських військ посилення на турецьких авіаційних базах і аеродромах, у військово-морських базах і портах, забезпечення їх висунення в райони призначення, а також передбачають створення запасів зброї, військової техніки і засобів матеріально-технічного забезпечення на 60 діб ведення бойових дій [9].

Основними військово-морськими базами і портами, які планують використовувати військово-морські сили США, є: Гельджюк, Ізмір, Бандирма, Мармарас, Ерегліси, Чанаккале, Мерсин, Іськендерун і Анталія.

Розглядаючи Туреччину як найбільш надійного союзника в регіоні Близького і Середнього Сходу, Сполучені Штати продовжують надавати їй значну військову і військово-економічну допомогу, роблять

великий внесок у здійснення програм реорганізації та модернізації її збройних сил.

Крім того, на сучасному етапі велика увага приділяється реалізації проекту транспортування каспійської нафти за маршрутом Баку-Джейхан. Керівництво Сполучених Штатів надає Анкарі значну політичну підтримку у вирішенні даного питання [10].

Автор також вважає за доцільне зазначити, що в даний час приділяється велика увага створенню сучасної зброй власними силами і зміцненню військово-економічного потенціалу. Додаються значні зусилля в розвитку власного виробництва літаків, танків, різних типів ракетної зброй та електроніки. У 1985 р. було створено управління DUDA. Основні завдання цього управління – модернізація існуючих військових підприємств, залучення іноземного капіталу у військову промисловість, виробництво сучасного озброєння за участю як державного, так і приватного сектора, підписання контрактів з іноземними компаніями [11].

Щодо спільних американсько-турецьких військових проектів, які здебільшого фінансуються Сполученими Штатами, то автор прагне спочатку нагадати, що розвитку військових сил Туреччини в даний час активно допомагають США і НАТО. Діє угода зі США «Defense and economic cooperation agreement», що має безпосереднє відношення до військового виробництва. Прикладом технологічної співпраці Туреччини зі США можна вважати державну компанію ТУСАШ (турецька авіаційна промисловість). Вона була започаткована в 1973 р. для створення в країні сучасної бази виробництва військової і цивільної авіації. Цій компанії було передано майно заводу «Міортед», розташованого поблизу американської військової бази під Анкарою. Хоча ТУСАШ планувала почати з виробництва цивільної авіатехніки, поки що нею здійснюється збірка військових літаків [12].

Щодо найближчих перспектив турецько-американського військового співробітництва, то в Національній

стратегії безпеки США наголошується на пріоритетності ролі НАТО та подальшому сприянню розширення організації задля задоволення національних інтересів та безпеки країни [13]. Туреччина, у свою чергу, маючи найбільшу після США армію, має на меті подовжувати розвивати стратегічне партнерство зі США по лінії НАТО та прагнути до більш тісної співпраці у військовій та інших галузях, що є одним із першочергових завдань країни відповідно до зовнішньополітичного курсу Республіки Туреччина [14].

Американсько-турецька співпраця по лінії НАТО та у військово-технічній сфері є одним зі стратегічних завдань обох країн. США і Туреччина мають на меті поглиблювати подальшу співпрацю та сприяти покращенню військово-технічного становища, що є першочерговим завданням національної безпеки обох держав.

Відповідно до вищезазначеного, автор вважає за доцільне підвести загальний підсумок. Отже, будучи єдиною наддержавою, США створили певну модель залежності Туреччини від американської політики та економіки. Зовнішньополітична стратегія США по відношенню до Туреччини має на меті повний вплив та можливість подальшого керування політичним та економічним життям країни. Автор не може не зазначити, що Туреччина не зможе проводити повноцінну економічну політику без позиції та допомоги США. Маючи найбільшу після США армію та будучи членом НАТО, Туреччина не має можливості існувати самостійно в економічній та військово-технічній галузях. Вдало створена зовнішньополітична стратегія США щодо Туреччини дозволяє останній розвиватися відповідно до західних тенденцій, по шляху вестернізації, а США, у свою чергу, мають значний захист та підтримку на Сході, що є дуже важливим відповідно до завдань національної безпеки США.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кірпенко П. Великі інтереси й великі обов'язки. До питання про Близькосхідну політику США / П. Кірпенко, Н. Шпакова // Політика і час. – 2003. – № 4. – С. 60.
2. Варбанець П. Регіональні пріоритети зовнішньої політики Туреччини / П. Варбанець // Політика і час. – 2003. – № 7. – С. 51–58.
3. Юрченко С. В. Геостратегія США у процесі становлення глобальної держави : автореф. дис. ... докт. політ. наук : 23.00.04 / НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин / С. В. Юрченко. – К., 2001. – С. 12.
4. Ірхін О. А. Зовнішньополітична стратегія США щодо Турецької Республіки : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / НАН України ; Інститут світової економіки і міжнародних відносин / О. А. Ірхін. – К., 2006. – С. 19.
5. Гучанин М. П. Турция и США : основные этапы торгово-экономического сотрудничества / М. П. Гучанин. – М. : ИИИиБВ, 2002. – С. 78.
6. Ірхін А. А. США и роль армии в политической жизни Турции : история и современность / А. А. Ірхін // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2000. – Том 15 (54). – № 1. – С. 21–29.
7. Юрченко С. В. Геостратегія США у процесі становлення глобальної держави : автореф. дис. ... докт. політ. наук : 23.00.04 / НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин / С. В. Юрченко. – К., 2001. – С. 25–26.
8. Ірхін О. Витоки стратегічного союзу США і Турецької Республіки : договір 1948 р. / О. Ірхін // Дослідження світової політики : зб. наук. пр. Вип. 26. – Київ : Інститут світової економіки і міжнародних відносин, 2004. – С. 167.
9. Гучанин М. П. Турция и США : основные этапы торгово-экономического сотрудничества / М. П. Гучанин. – М., ИИИиБВ, 2002. – С. 78.
10. Мартов М. М. Военно-экономическая политика Турецкой Республики и ее сотрудничество с зарубежными странами : сб. статей «Армия и власть на Ближнем Востоке : от авторитаризма к демократии» / М. М. Мартов. – М. : ИИИиБВ, 2002. – С. 379.
11. Уразова Е. И. Структурные изменения в экономике республиканской Турции : сб. статей «Ближний Восток и современность». Вып. 21. – М. : ИИИиБВ, 2004. – С. 17.
12. Хренов В. В. Вопрос о членстве Турции в НАТО и война в Корее (1950–1953) / В. В. Хренов // Восток. – 2008. – № 5. – С. 88.
13. Накисбаев Д. В. Американо-турецкие отношения в эпоху глобализации и перспективы их развития : автореф. дис. ... канд. истор. наук : 23.00.04 / Дипломатическая академия МИД России. – М., 2008. – С. 15.
14. United States. President. The National Security Strategy of the United States of America. – Washington, The White House. – 2006. – Р. 47. – Режим доступу : <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/nss2006.pdf>.